

УДК 792.8 (477)

Цитування:

Садовенко С. М. Жанр комедійного балету в музиці Юрія Шевченка як дієвий інструмент подолання соціально-психологічних травм війни: на прикладі балету «Пригоди Піночкіо». *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 82–89.

Sadovenko S. (2023). Genre of Comedy Ballet in Music of Yurii Shevchenko as an Effective Tool for Overcoming Social and Psychological Traumas of War: on the Example of Ballet “The Adventures of Pinocchio”. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 43, 82–89 [in Ukrainian].

Садовенко Світлана Миколаївна, доктор культурології, професор, в. о. завідувача, професор кафедри академічного і естрадного вокалу та звукорежисури

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заслужений діяч мистецтв України
<https://orcid.org/0000-0001-9166-5259>
svetlanasadovenko@ukr.net

ЖАНР КОМЕДІЙНОГО БАЛЕТУ В МУЗИЦІ ЮРІЯ ШЕВЧЕНКА ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАВМ ВІЙНИ: НА ПРИКЛАДІ БАЛЕТУ «ПРИГОДИ ПІНОККІО»

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та розкритті культурного потенціалу жанру комедійного балету як дієвого інструмента подолання соціально-психологічних травм війни на прикладі балету Юрія Шевченка «Пригоди Піночкіо». **Методологія дослідження** базується на комплексному застосуванні конкретно наукових методів (історичного, системно-аналітичного, герменевтичного, узагальнення). Історичний метод застосовано для дослідження теми в її історичній ретроспективі, розумінні витоків, що допомагає встановити зв'язки між досліджуваними балетними постановками і соціально-культурним ландшафтом їх створення та виконання. Системно-аналітичний метод застосовано для тлумачення мистецтва інтерпретації, зокрема, змістової та смислової сторін музично-сценічних творів через співвіднесення сукупностей вищого порядку різних структурних рівнів – композиція, інструментальний супровід, хореографічна частина постановки. Герменевтичний метод застосовувався для дослідження музичної канви балетів, яка може мати багато різних інтерпретацій. Метод узагальнення використовується для узагальнення спільних наукових принципів і закономірностей, допомагає виявити сукупні тенденції розвитку балетної музики у різні періоди творчості композитора Юрія Шевченка. **Наукова новизна** дослідження полягає у розгляді жанру комедійного балету як ефективного інструмента подолання соціально-психологічної травми війни, що сприяє відновленню морально-психологічного стану суспільства, оздоровленню морального духу, поверненню віри у справедливість. Презентується балет Юрія Шевченка «Пригоди Піночкіо», який є яскравим прикладом творчості композитора в контексті сучасних умов функціонування українського театру. У ході дослідження відбувається розширення та доповнення наукового обґрунтування жанру комедійного балету. **Висновки.** У статті відображено вагомість театральної музики як важливої складової художньо-творчої діяльності театральних колективів у сучасних умовах. Еволюція театральної музики свідчить про її зв'язок із сучасністю, а також виявляє тенденцію до посилення ролі мистецтва і культури у вихованні та підтримці позитивних суспільних цінностей. Спостерігається безпосередній зв'язок творчих завдань театральної музики із сьогоденням. Встановлено наявність співзвучності проявів у музиці як традиційних фольклорних мотивів, так і нових національно-культурних характеристик, що дозволяє їй стати більш емоційною та зрозумілою глядачам. Констатується, що травмоване війною українське суспільство переживає складний історичний і морально-духовний період. Постає необхідність у музиці, зокрема до театральних вистав, яка відіграватиме не лише естетичну роль, а перетворюватиметься на засіб відновлення позитивного життєвого настрою, сприятиме подоланню травм, пов'язаних з війною, потужно виявлятиме культурно-терапевтичну функцію. Показано, що одним із яскравих прикладів розвитку в театральній музиці жанру комедійного балету є творчість відомого українського композитора Юрія Шевченка та його балет «Пригоди Піночкіо». Цей балет є влучним прикладом того, яким чином мистецтво може допомогти підтримати у глядача позитивний настрій та надію на майбутнє в складні часи соціальних катаклізмів і стати важливою опорою для людей у період воєнного часу. Історія Піночкіо та його друзів, яка презентується засобами класичного танцю, через жанр комедійного балету, гротеск та пантоміму, показує, що добро перемагає зло за будь-яких обставин. Балет «Пригоди Піночкіо» забезпечує глядачам не тільки розвагу і відпочинок, але й сприяє

підтримці позитивного настрою, надії на майбутнє і є дієвим інструментом подолання соціально-психологічних травм війни.

Ключові слова: жанр комедійного балету, балет «Пригоди Піноккіо» («Буратіно і Чарівна скрипка» до вересня 2022), Юрій Шевченко, балетний театр, хореографія, музичний театр, сценічне мистецтво, музичне мистецтво, академічна і неакадемічна музика, синтез музичного та хореографічного мистецтва, арт-терапевтична функція, соціально-психологічні травми війни.

Sadovenko Svitlana, Doctor of Cultural Studies, Professor, Acting Head, Professor of the Department of Academic and Pop Vocals and Sound Engineering, Institute of Modern Art, National Academy of Culture and Arts Managers, Honoured Artist of Ukraine

Genre of Comedy Ballet in Music of Yurii Shevchenko as an Effective Tool for Overcoming Social and Psychological Traumas of War: on the Example of Ballet “The Adventures of Pinocchio”

The purpose of the study is to substantiate and reveal the cultural potential of the comedic ballet genre as an effective tool for overcoming the social and psychological traumas of war on the example of Yurii Shevchenko's ballet “The Adventures of Pinocchio”. **The research methodology** is based on the complex application of specifically scientific methods (historical, systematic-analytical, hermeneutic, and generalisation). The historical method is used to study the topic in its historical retrospective, understanding the origins, which helps to establish links between the studied ballet productions and the socio-cultural landscape of their creation and performance. The systematic-analytical method is applied to explain the art of interpretation, in particular, the content and semantic aspects of musical and stage works through the correlation of higher-order aggregates of different structural levels – composition, instrumental accompaniment, and the choreographic part of the production. The hermeneutic method is used to study the musical framework of ballets, which can have many different interpretations. The method of generalization is used to generalise common scientific principles and regularities, and helps to identify the overall trends in the development of ballet music in different periods of composer Yurii Shevchenko's work. **The scientific novelty of the study** lies in the consideration of the genre of comedy ballet as an effective tool for overcoming the socio-psychological trauma of war, which contributes to the restoration of the moral and psychological state of society, the improvement of morale, and the return of faith in justice. The ballet “The Adventures of Pinocchio” by Yuriy Shevchenko is presented, which is a vivid example of the composer's work in the context of the current conditions of the Ukrainian theatre. In the course of the study, the scientific justification of the comedy ballet genre is expanded and supplemented. **Conclusions.** The article reflects the significance of theatre music as an important component of the artistic and creative activity of theatre groups in modern conditions. The evolution of theatre music testifies to its connection with modernity, and also reveals a tendency to strengthen the role of art and culture in the education and support of positive social values. The direct connection of the creative tasks of theatre music with the present is observed. It is established that there is a consonance of manifestations in music of both traditional folklore motifs and new national and cultural characteristics, which allows it to become more emotional and understandable to the audience. It is stated that Ukrainian society, traumatised by war, is going through a difficult historical, moral, and spiritual period. There is a need for music, in particular, for theatre performances, which will play not only an aesthetic role, but will also become a means of restoring a positive attitude, help overcome war-related traumas, and have a powerful cultural and therapeutic function. It is shown that one of the vivid examples of the development of the comedy ballet genre in theatre music is the work of the famous Ukrainian composer Yurii Shevchenko and his ballet “The Adventures of Pinocchio”. This ballet is an apt example of how art can help maintain a positive attitude and hope for the future in difficult times of social disasters and become an important support for people during wartime. The story of Pinocchio and his friends, which is presented through classical dance, comedy ballet, grotesque, and pantomime, shows that good triumphs over evil in any circumstances. The ballet “The Adventures of Pinocchio” provides the audience not only with entertainment and relaxation, but also helps to maintain a positive attitude, hope for the future and is an effective tool for overcoming the socio-psychological traumas of war.

Key words: genre of comedy ballet, ballet «The Adventures of Pinocchio» («Pinocchio and the Magic Violin» until September 2022), Yuriy Shevchenko, ballet theater, choreography, musical theater, stage art, musical art, academic and non-academic music, synthesis of musical and choreographic art, art therapy function, socio-psychological traumas of war.

Актуальність дослідження. Жанри балету і мюзиклу сьогодні успішно продовжують своє сценічне життя, постійно збагачуються живою художньою практикою провідних українських театрів: Львівського національного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької («Білосніжка та семеро гномів» (2013)); Харківського академічного театру музичної комедії (балет «Пітер Пен» (2005)); Дніпропетровського театру опери та балету («Ніч перед Різдрвом»

(2008)); Національної опери України («Віденський вальс» (2001)) тощо.

Показовий успіх жанру балету, зокрема, комедійного балету і мюзиклу, відроджує наукову полеміку щодо його походження, специфіки та перспектив подальшого розвитку. Обґрунтовуючи значення балету і балетної музики, балетмейстер А. Рехвіашвілі («Віденський вальс», 2001) відзначувала: «Ми хотіли поставити спектакль, відмінний від тих, які йдуть на цій сцені. Щоб балет був легким,

живим, не штучним і не атакуючим, без крові, сліз та пристрастей» [7].

Такої ж думки дотримується балетмейстер, постановник вистав, лібретист Віктор Литвинов: «Ми щасливі, що можемо зараз показати цю неймовірну виставу. У час війни, коли мільйони українців переживають сильний стрес, повернення до репертуару балету стало для нашого колективу справжнім святом. Ми охоче ділимося святковим настроєм з нашими глядачами» [1].

Жанр комедійного балету привертав увагу дослідників з перших днів свого існування. Разом з тим, останні тенденції в розвитку жанру, що виникли на початку ХХІ століття, не підлягали цілісному науково-теоретичному обґрунтуванню. Комедійний балет традиційно розглядався у контексті спадщини минулого століття виключно як музично-театральний розважальний жанр, тоді як події останніх років демонструють глобальні зміни, що стосуються природи жанру. Мистецтво комедії, як оригінальне свічадо суспільного, культурного, музичного та музично-театрального життя, потребує розгляду комедійного балету крізь призму останніх явищ і подій, що детермінують розвиток українського мистецтва нині і є істинно актуальним.

У цьому контексті обґрунтування та розкриття культурного потенціалу жанру комедійного балету як дієвого інструмента подолання соціально-психологічних травм війни на прикладі балету Юрія Шевченка «Пригоди Піноккіо» (до вересня 2022 року цей балет мав назву «Буратіно і Чарівна скрипка») є актуальним і становить *мету* дослідження.

Серед основних завдань дослідження – виокремлення провідних тенденцій у сфері функціонування сучасного балетного мистецтва; вивчення теоретичних питань з історії комедійних балетів і мюзиклів та їх музичної канви, як перспективних жанрів сучасного українського мистецтва у воєнний час; проведення культурологічно-мистецтвознавчого аналізу балету Юрія Шевченка «Пригоди Піноккіо» з метою дослідити тенденції розвитку балетного жанру і балетної музики.

Аналіз досліджень і публікацій. Музична основа сучасних балетів, специфіка композиторської творчості балетної музики, історичні та теоретичні підходи представлені у дослідженнях О. Афоніної, О. Білас, В. Гуменюк, Л. Синяк, інших науковців.

Дослідження витоків комедійного балету відсилає нас до барокового періоду,

пов'язаного з появою першого комедійного балету Бальтазара де Божуайо «Цирцея чи комедійний балет королеви» (1581), який став поворотною подією в історії хореографії. Б. Божуайо відносив свою виставу і до опери, і до балету, оскільки ці види музичних видовищ ще не були розмежовані. Адже «опера» і «балет» були на той історичний час зрозумілими і близькими поняттями. Балет Б. Божуайо виявився вершиною синкретичних музично-вокальних видовищ класичного періоду, що активно розвивався до появи театру Ж.-Б. Люллі, в якому зустрілися і переплелися віртуозні форми танцювальної музики і балетного танцю.

На противагу пишному й помпезному бароко, представники класицизму вірили у дидактичну силу мистецтва. У цю добу засобами комічного (гумору, сатири, іронії, сарказму та ін.) розвінчуються негативні явища, розкривається курйозне в оточуючій дійсності та комічне, потішне в людині («Міщанин і шляхтич» Ж.-Б. Люллі (1670)). Таким чином з'являється ціла низка комічних балетів і викристалізовується цей жанр. Нині комедійний балет можна охарактеризувати як жанр танцювального мистецтва, який зазвичай включає гумористичні сюжети, комічні ситуації, жартівливі постановки для танцівників.

Специфіка музики в сучасному комедійному балеті полягає у використанні різних музичних жанрів та стилів, класичної і неklasичної музики, джазу, року, поп, кросоверу тощо. Нерідко у комедійному балеті використовуються неочікувані звукові ефекти та елементи звуконаслідування голосів звірів, імітація та зображення різноманітних звуків музичними інструментами, що допомагає підкреслити гумористичний ефект певної балетної сцени. Крім того, музика в комедійному балеті може бути посилено експресивною та емоційно зарядженою. Функції музики в комедійних виставах змінюються відповідно духу епохи.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи українську театральну музику в історичній ретроспективі, відзначимо, що під час другої світової війни театри та концертні зали в Україні продовжували працювати, попри обмеження та труднощі, пов'язані з війною. Після визволення міст від окупації, першими культурними закладами, що знову відкривали свої двері для відвідувачів, були театри. Це було вкрай важливо для людей, які пройшли через страшні випробування війни. Театр став місцем, де після років військового стану, люди

могли повернутись до цивільного життя, насолодитись мистецтвом, зібратися разом, поділитися своїми думками та враженнями. Особливо важливим це було для тих, хто втратив своїх близьких та пережив трагедії війни. Театр допомагав знайти зв'язок з іншими людьми, які також проходили через подібний досвід. До прикладу, театри продовжили працювати у післявоєнній Європі після звільнення від окупації (1943), багато театрів було зруйновано, чимало акторів та музикантів загинули під час війни, проте творчі колективи змогли швидко відновити свої заклади й розпочати працювати. Театральні постановки та концерти були організовані на фронтах, у шпиталях і таборах для військовополонених. У них використовувалися музичні твори з національного фольклору та класичних творів, а також нові пісні, написані спеціально для воєнного часу. Вистави в театрах тієї доби були легкими за змістом і необтяженими серйозним контекстом (комедії, водевілі, пантоміми, фарси). Вони несли віру в майбутнє та бажання жити далі повноцінним життям.

Театри та концертні зали в інших країнах (Велика Британія, США) також продовжували працювати під час війни. Вони проводили концерти і театральні вистави, які включали мікси різних видів театральної музики, зокрема, опери, балету, музичної комедії. Отже, театральна музика історично використовувалась у якості медіатора під час воєн, з метою підняття бойового духу, та у якості психологічної підтримки населення, виступала засобом ретрансляції важливих соціальних послань та ідей, продовжуючи виконувати цю функцію у наступні роки. Багато з таких вистав були створені у душі оптимізму та гумору, що допомагало людям зберігати надію та віру у перемогу.

Українські театри в реаліях сьогодення зіштовхнулися з багатьма труднощами, пов'язаними з військовими діями, економічними проблемами, політичною нестабільністю та докорінними культурними зрушеннями. Однак, попри перешкоди, театри продовжують працювати, зберігаючи свою роль у культурно-мистецькому житті України.

З огляду на події 2014 року почали з'являтися спектаклі, що ґрунтуються на реальних подіях Майдану та війні на сході України. Події останнього десятиліття впливають на українське суспільство, яке, зіштовхуючись з новими викликами, швидко змінюється. Така ситуація поставила перед українським театром питання віднаходження нової театральної і музичної мови спілкування

з глядачем. Адже змінився сам контингент відвідувачів вистав: біженці, переселенці, родини загиблих. Вагомим сегментом відвідувачів вистав стали учасники бойових дій. Підкреслимо, що під час війни інше відчуття часу, розставляються по-іншому життєві акценти і вистави відповідно сприймаються інакше. Відтак опрацювання колективної травми війни нині є головною метою театру і виступів, органічно пов'язаних з цим.

«Важливо, щоб якомога більше глядачів були на виставі, щоб театр приносив задоволення людям, щоб у залі вони могли трішки розкриватися і радіти. Бо економічна ситуація у родинях погіршилась, нашими глядачами стали переселенці, а тому ціни на квитки не можуть бути високі. Вистави мають бути з оптимістичним, добрим фіналом. Можемо говорити про любов, щасливе і нещасливе кохання, як було у Веселовського. Зараз уподобання глядача змінилися», – відзначає А. Мацяк [9].

На думку Р. Держипільського, «театр це надпотужна терапія, яка потрапляє в душу і може внутрішньо вдосконалювати особистість. Нині все більше актуалізуються саме комедії, у яких негативне розвінчується засобами гумору та сатири. Пересічній людині необхідно відволіктися від реалій буденного життя, люди мають прийти до театру і скинути те негативне, чого свідомо чи несвідомо набираються» [там само]. Відтак, театри продовжують працювати і намагаються адаптуватися до нових умов, виконуючи арт-терапевтичну функцію.

Під час війни було створено нові спектаклі, що викликали у глядачів глибокі емоції. У деяких театрах проводилися благодійні заходи на допомогу постраждалим від війни. Мистецькою спільнотою відзначено, що зміни, що відбулися в сучасному театральному житті України, можуть бути пов'язані не лише з війною, а й із загальними соціальними зрушеннями в українському суспільстві.

Результатом зміни ставлення до визначення ролі сучасної української культури, а також культурної спадщини країни стало оновлення та вдосконалення діяльності системи державних установ та національних закладів культури. На сценах театрів з'явилися нові жанри та форми художнього виразу, а саме: «театр фізичної дії», який ґрунтується на використанні тіла актора як інструменту виразу; «театр документальної драми», заснований на використанні реальних історій та фактів у театральній виставі; «музичний театр»,

що в якості музичної канви поєднує академічну і неакадемічну музику, кросовер, пісні, танці, діалоги та сценічні дії; «комедійний балет». Життєві реалії змушують балетні трупи працювати у важких умовах, коли процес створення нових монументальних вистав стає організаційно важким і матеріально майже неможливим. Більшість сучасних балетних вистав відрізняються простотою і мобільністю; на їх створення намагаються витратити меншу кількість ресурсів. У той же час артистична майстерність та наснага сприяють створенню легкої, жвавої, гумористичної атмосфери сучасної балетної вистави. Це дозволяє зберігати та розвивати мистецтво балету навіть за умов воєнного часу.

Останніми роками найпопулярнішим жанром українського театру стає комедія-балет. Цей жанр являє собою поєднання класичного та сучасного танцю, музики, пантоміми, інструментальної та вокальної музики задля посилення сатири, відчуття гротескно-комічного трактування теми. Відзначимо, що комедія-балет – це не зовсім новий для України жанр. Перші комедії-балети в нашій країні з'явилися ще на початку ХХ ст. («Марна Пересторога», 1916 р.). Український комедійний балет зазвичай використовує народні теми та мотиви, українські народні пісні, побутові танці та відповідні костюми з етнічними елементами.

Значний розквіт музичних вистав розпочався в Україні лише у 2000-х роках, коли почали з'являтися у цьому жанрі нові твори українських авторів (Р. Поклітару, В. Литвинов). На сценах українських театрів почали ставитися мюзикли-прем'єри. У містах України проходили різноманітні музичні фестивалі, на яких можна було побачити вистави комедійних мюзиклів, серед яких: «Ніч перед Різдвом» Євгена Станковича (2008), балет-фантазмагорія «Майстер та Маргарита» Давида Авдиша (2007), «Лускунчик» Раду Поклітару (2010), «Вечори на хуторі біля Диканьки» Віктора Литвинова (2015), «Снігова королева» Аніко Рехвіашвілі (2016).

Отже, комедійний балет, мюзикл в Україні не є зовсім новим жанром, але постановки такого плану отримали новий імпульс і почали активно розвиватися останніми роками. Цей жанр театального мистецтва набуває особливої привабливості для глядачів різного віку.

Для найбільш об'єктивного погляду проаналізуємо вистави з репертуару Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка, зокрема,

два балети: «Пригоди Піноккіо» та «За двома зайцями». Сюжетний аналіз доводить, що театральні постановки «Пригоди Піноккіо» та «За двома зайцями» базуються на двох класичних творах. «Пригоди Піноккіо» – це дитяча казка, написана італійським письменником Карлом Коллоді. Балет «За двома зайцями» спирається на мотиви однойменного твору М. Старицького. У контексті створення загальної атмосфери балету роль композитора стає ключовою. Адже музика не лише супроводжує танцювальні номери, а й допомагає розкрити характери персонажів, передати настрій на сцені та створити спільну композицію [8].

Композитора Ю. Шевченка у колах культурологічної рефлексії часто називають творцем еталонного національного продукту (А. Жуков [3]) або невтомним сіячем українського мелосу у світовому музичному просторі (Е. Овчаренко [5]).

Розмірковуючи про свою творчу місію, композитор відзначає: «Я хочу, щоб на сцені Національної опери України з'являлися сучасні українські назви. Про наш час мають розказати вистави і музика, що створюються зараз. На цьому шляху можна знайти і діаманти, що надовго увійдуть в історію української музики» [6].

Аналіз творчого доробку Юрія Шевченка на прикладі конкретних театральних постановок актуальний не лише масштабністю матеріалу та докладністю аналізу, а, насамперед, своїм дидактичним впливом на глядача. Музика Ю. Шевченка допомагала передати на сцені емоційні відтінки подій, зробивши його балети зрозумілими та доступними для широкої аудиторії.

Завдяки обґрунтуванню музичного супроводу постановок «Пригоди Піноккіо» та «За двома зайцями», особливостям виконання, ми отримуємо можливість поринути в атмосферу музично-театрального життя початку ХХ століття, ніби опиняємось на місці публіки того часу, яка намагалася знайти відпочинок від проблем і турбот буремного життя та отримати новий досвід інтелектуального спілкування.

Балет «Пригоди Піноккіо» (2007; 2018) став першим за масштабом балетом Юрія Шевченка, володаря восьми «Київських Пекторалей». Над музикою до балету композитор працював декілька років. Прем'єра балету «Пригоди Піноккіо» відбулася у 2007 році. (балетмейстер В. Литвинов, диригент-постановник Г. Макаренко, сценографія Н. Кучері). До теперішнього часу театральна постановка стала своєрідним переосмисленням

та поверненням до першоджерел відомої казки. В оновленому варіанті у 2018 році балет повертається на сцену Національної опери України. «Пригоди Піноккіо» зразка 2018 року не є точною копією постановки 2007 року. Критики відмічають істотну трансформацію хореографії, у музичному плані балет став динамічнішим і коротшим. Разом з композитором виставу втілено провідними солістами Національної опери України (К. Алаєва, В. Бурган, Д. Клявін, Ю. Коробчевський, Т. Льозова, К. Пожарницький, С. Соловійов та ін.).

Твір відрізняється барвистістю, жвавистістю і неформальністю. З музикознавчого вектору в партитурі чітко відчувається драматургічна лінія, система лейтмотивів та музичних характеристик. Характер музики у балеті напрочуд життєствердний і різнобарвний, насичений гумором, що завжди дарує слухачам незабутні емоції і відчуття. Всі головні персонажі – комічні (Піноккіо, Артемон, Лисиця, Кіт), ліричні (Мальвіна, Джепетто), мають свої власні лейттебри та лейтінтервали, які пронизують увесь твір. Як слушно зауважує Олена Афоніна, «для підкреслення образу дерев'яного хлопчика Буратіно композитор вибирає негнучку мелодію, що підкреслює «дерев'яну» природу хлопчиська» [2, с. 123].

Крім того, партії усіх комічних персонажів вистави також мають свій унікальний стиль та звучання. У виступах таких комічних героїв як Лисиця, Кіт, Власник лялькового театру чуємо лейттебри, що супроводжуються так званими «штучними звуками» (духові інструменти у верхніх регістрах із ксилофоном). У всіх сценах із цими персонажами лейтмотив звучатиме до того, як вони з'являються на сцені, ніби готуючи глядача до зустрічі з ними. Відтінки і нюанси музики – трагічні і комічні, романтичні і зухвалі, пародійні й урочисті, вдало змінюються відповідно до кожної події, що відбувається на сцені.

Прикладом може бути комічна сцена, де танцівники театру дівчата-маріонетки демонструють урок хореографії. У музиці, через гамоподібні мелодії та обертання навколо одного звуку, ніби відтворено справжню репетицію перед виставою. Адже музиканти також, як і танцівники, готуються до виступу, розминаючись на вправах, зокрема, на гамах. Ця сцена демонструє синтез музичного та хореографічного мистецтва. Додаткової комічності в наступній сцені додає образ ляльковості, досягнутий за допомогою «задерев'янілих» рухів акторів, що грають

маріонеток: руки рухаються по черзі вгору та вниз, проте не симетрично – права рука рухається в один бік, одночасно з лівою рукою, що рухається в інший бік, та навпаки. Музична тема цієї сцени складається з розривних інтервалів – елементу, в цілому характерного для композиторського стилю Ю. Шевченка. Отже, комізм, як невід'ємна частина музичного балету «Пригоди Піноккіо», включає жартівливі імпровізації, кумедні жести, забавні костюми та інші елементи, що перетворюють його на більш розважальний, веселий, легкий для сприйняття та запам'ятовування.

Апофеозом вистави є сцена, яка відбувається у «Театрі Мрії» Джепетто, – велике адажіо з варіаціями усіх головних героїв і схвильовано-прекрасний та бентежний вальс, у якому блискуче розвивається наскрізна тема «Пригод Піноккіо» – це по-справжньому довершений твір. Його тріумф пояснюється певними умовами і складовими, зокрема: диригент Герман Макаренко, працюючи зі складною, детально інструментованою партитурою, успішно передав всю драматургічну глибину та різноманітність музики композитора; виконання музики було щирим і захоплюючим, завдяки яскравій грі оркестру Національної опери України; у ході виконання балету здійснюється синтез різних засобів виразності: сполучається виразність музики, танцю, акторської гри, костюмів, що дозволяє сформувати унікальний, переконливий образ кожного персонажу і запам'ятати їх. Як констатує О. Стельмашевська, музика балету «Пригоди Піноккіо» «захоплює, вмикає фантазію, веде за собою бездоганно мелодійними та жанровими лейтмотивами (марш, полька, гавот, вальс) і викликає ейфорію від її миттєвого сприйняття та розуміння. Це важливо в музичному театрі як для дітей дошкільного віку, так і для «дорослих дітей», яким час від часу теж не завадить слухати музику, що повертає у безтурботне дитинство зі зрозумілими музичними темами» [4].

Зацікавленість дорослих глядачів визначається тим, що у музиці час від часу зустрічаються несподіванки, як, наприклад, сцена у таверні, де гості Господині таверни (цей жіночий образ втілює Максим Мотков) танцюють гопак під симфонічні аранжування популярних українських мелодій. Подібні сцени вистави сповнені тонкого ліричного гумору і разом з тим виконані за класичними канонами: саме ця магія і покликана для того, щоб задовольнити дорослих глядачів та підготувати маленького глядача до сприйняття більш «дорослих» форм балету. «Вистава

ідеальна, щоб стати першим балетним досвідом для дітей» [там само].

У балеті розповідається про перемогу добра над злом не шляхом покарання, а завдяки чарівним перетворенням. І відбуваються вони за допомогою «скрипки» Джепетто, який раніше був скрипалем в оркестрі.

Чарівна скрипка грає роль Феї – обов'язковий персонаж класичних традицій балетної лірики, створених на казковий сюжет. Лірична мелодія першої скрипки виступає символом знищення зла і у фіналі балету не залишається жодного лихого персонажу.

Отже, музика до балету «Пригоди Піноккіо» має веселий, жвавий та емоційний характер, що допомагає передати дитячу наївність та життєрадісність головного героя. Вона підтримує динаміку дії, надає емоційного забарвлення, допомагає створити атмосферу казки, що розгортається на сцені. У музиці часто звучать яскраві колоритні замальовки, що в оркестровому виконанні надають балету незабутності і чарівності. В цілому, музика до балету «Пригоди Піноккіо» настроює глядачів на позитивний лад і допомагає передати емоції та розважливий настрій твору.

Вистава «Пригоди Піноккіо» створена для того, щоб дарувати глядачам відчуття радості, дива та надії. Музичний балет прекрасно сприймається всією родиною, оскільки має яскраву та динамічну сценічну мову, яка сподобається як дітям, так і дорослим.

Беззаперечно, творчість Юрія Шевченка – багатий внесок у сучасну музичну культуру України і світу. В музиці Ю. Шевченка, завжди відчувається яскравий національний колорит. Вона, безумовно, виконує важливу місію мистецтва – наповнює душу і серце кожного слухача Любов'ю, Добром і Світлом.

Музика Ю. Шевченка приваблює яскравим мелодизмом, насиченою тембральною колористикою, модерною музичною мовою та оптимістичним світосприйняттям. Блискучі теми з оригінальними метро-ритмічними візерунками, в котрих відчувається глибинний зв'язок з українським національним мелосом, настільки органічні й близькі кожному слухачу, що здаються знайомими з дитинства.

Особливим героєм музики Ю. Шевченка став гумор. Використовуючи під час вистав гумор у різних, навіть екстраординарних проявах, автор доводить, що гумор/комізм у музиці, може бути ефективним засобом виразності, здатним розважити слухачів, викликати у них позитивні емоції, а в

сьогодення – допомагати зменшити стрес, який нині супроводжує життя українців.

Висновки. Театральна музика є важливою складовою художньо-творчої діяльності театральних колективів у сучасних умовах. Еволюція театральної музики свідчить про її зв'язок із сучасністю, а також виявляє тенденцію до посилення ролі мистецтва і культури у вихованні та підтримці позитивних суспільних цінностей. Спостерігається безпосередній зв'язок творчих завдань театральної музики із сьогоденням. Наявність у музиці співзвучності проявів традиційних фольклорних мотивів і нових національно-культурних характеристик дозволяє їй стати більш емоційною та зрозумілою глядачам.

Травмоване війною українське суспільство переживає складний історичний і морально-духовний період. Постає необхідність у музиці, зокрема до театральних вистав, яка відіграватиме не лише естетичну роль, а перетворюватиметься на засіб відновлення позитивного життєвого настрою, сприятиме подоланню травм, пов'язаних з війною, потужно виявлятиме культурно-терапевтичну функцію.

Одним із яскравих прикладів розвитку в театральній музиці жанру комедійного балету є творчість відомого українського композитора Юрія Шевченка та його балет «Пригоди Піноккіо». Цей балет є влучним прикладом того, яким чином мистецтво може допомогти підтримати у глядача позитивний настрій та надію на майбутнє в складні часи соціальних катаклізмів і стати важливою опорою для людей у період воєнного часу. Історія Піноккіо та його друзів, яка презентується засобами класичного танцю, у синтезі музичного та хореографічного мистецтва, через жанр комедійного балету, гротеск та пантоміму, показує, що добро перемагає зло за будь-яких обставин.

Балет «Пригоди Піноккіо» Юрія Шевченка забезпечує глядачам не тільки розвагу і відпочинок, але й сприяє підтримці позитивного настрою, надії на майбутнє і є дієвим арт-терапевтичним інструментом подолання соціально-психологічних травм війни.

Література

1. Асадчева Т. Подарунок діткам та дорослим: у Національній опері відбулася прем'єра оновленого балету «Пригоди Піноккіо». *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71070/> (дата звернення: 23.02.2023).

2. Афоніна О. С. Музична основа сучасних українських балетів. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2020. №3. С. 121–126.

3. Жуков А. Репертуарний вакуум / Онлайн видання The clquers. URL: <https://theclaquers.com/posts/9046> (дата звернення: 23.02.2023).

4. Максимець С. Піноккіо для Києва: як Нацопера здивувала дитячим балетом. URL: <https://weekend.today/gorod/pinokkio-naczopera> (дата звернення: 23.02.2023).

5. Овчаренко Е. Голохвастий на оперній сцені / Онлайн видання «Слово просвіти». URL: <http://slovoprosvity.org/2018/12/27/holohvastyj-na-opernij-stseni/>

6. Овчаренко Е. До Різдва з Юрієм Шевченком / Сайт київської опери. URL: <https://kyivoperatheatre.com.ua/do-rizdva-z-yurijem-shevchenkom/> (дата звернення: 23.02.2023).

7. Поліщук Т. «Віденський вальс» без вальсу / Онлайн видання Газета День. URL: <https://day.kyiv.ua/article/taym-aut/videnskyu-vals-bez-valsu> (дата звернення: 23.02.2023).

8. Садовенко С. М. Балет «За двома зайцями» Юрія Шевченка як самобутній феномен української музичної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. 2023. № 1. С. 228–234. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277670>

9. Ущачівська О. М. Про реалізацію художніх моделей М. Старицького в українському сьогоденні (на прикладі постановки «За двома зайцями» у Донецькому академічному українському музично-драматичному театрі) // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2014. Вип. 32. С. 247–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apitphk_2014_32_35 (дата звернення: 08.04.2023).

References

1. Asadcheva T. A Gift to children and adults: the premiere of the updated ballet «The Adventures of Pinocchio» took place at the National Opera / *Vechirniy*

Kyiv online edition. Retrieved from: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71070/> [in Ukrainian].

2. Afonina O. S. (2020). Musical basis of modern Ukrainian ballets. *Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts: Science. magazine*. No. 3. P. 121–126 [in Ukrainian].

3. Zhukov A. Repertory vacuum / *The clquers online edition*. Retrieved from: <https://theclaquers.com/posts/9046> [in Ukrainian].

4. Maksimets S. Pinocchio for Kyiv: how Natsopera surprised with a children's ballet. Retrieved from: <https://weekend.today/gorod/pinokkio-naczopera> [in Ukrainian].

5. Ovcharenko E. Bald-headed on the opera stage / *Slovo prosvety online edition*. Retrieved from: <http://slovoprosvity.org/2018/12/27/holohvastyj-na-opernij-stseni/> [in Ukrainian].

6. Ovcharenko E. Until Christmas with Yury Shevchenko / *Site of the Kyiv Opera*. Retrieved from: <https://kyivoperatheatre.com.ua/do-rizdva-z-yurijem-shevchenkom/> [in Ukrainian].

7. Polishchuk T. “Vienna Waltz” without a waltz / *Online edition of the newspaper Den*. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/article/taym-aut/videnskyu-vals-bez-valsu> [in Ukrainian].

8. Sadovenko S. M. Yury Shevchenko's Ballet “Chasing Two Hares” as an original phenomenon of Ukrainian musical culture // *Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts: Science. magazine*. 2023. No. 1. P. 228–234 [in Ukrainian].

9. Ushchapivska, O. M. (2014). On the Implementation of M. Starytsky's Artistic Models in the Ukrainian Present (on the Example of the Production of "Chasing Two Hares" at the Donetsk Academic Ukrainian Music and Drama Theatre) *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*, 32, 247–253. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apitphk_2014_32_35 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 11.04.2023
Отримано після доопрацювання 17.05.2023
Прийнято до друку 26.05.2023*